

ADAM BALICKI

ASPEKTY PRAWNE ORGANIZACJI
REKOLEKCJI WIELKOPOSTNYCH W KONTEKŚCIE
FUNKCJONOWANIA SZKOŁY

UWAGI OGÓLNE

Powrót nauczania religii do szkół, a co za tym idzie włączenie katechizacji do procesu wychowania młodego pokolenia był niewątpliwie właściwym krokiem. Przepis art. 53 ust. 1 Konstytucji RP gwarantuje wszystkim wolność sumienia i religii. Obejmuje ona wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania jej indywidualnie lub grupowo, jak też publicznie lub prywatnie. Wolność ta obejmuje uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Religia wszystkich kościołów i innych związków wyznaniowych o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy zachowaniu woli sumienia i religii innych osób. Również art. 20 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania¹ potwierdza prawo związków wyznaniowych do nauczania religii dzieci i młodzież, zgodnie z wyborem dokonany przez ich rodziców lub prawnych opiekunów. Nauczanie takie jest wewnętrzną sprawą kościołów. Przepis art. 12 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty² nakłada na publiczne przedszkola, szkoły podstawowe i gimnazja

¹ T.j. Dz. U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1965 z późn. zm.

² T.j. Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.

obowiązek organizacji religii na życzenie rodziców bądź samych pełnoletnich uczniów. Prawo do nauczania religii według własnego obrządku gwarantują również ustawy regulujące stosunek państwa do poszczególnych kościołów. Sposób organizacji religii w szkołach reguluje szczegółowo rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach³.

Niewątpliwie rekolekcje wielkopostne stanowią element katechizacji i jako takie odnoszą się do funkcjonowania szkoły. Cytowane wyżej rozporządzenie, dotyczące organizacji nauki religii w szkołach publicznych, stanowi, że uczniowie uczęszczający na naukę religii uzyskują trzy kolejne dni zwolnienia z zajęć szkolnych w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych, jeżeli religia lub wyznanie, do którego należą, nakłada na swoich członków tego rodzaju obowiązek. Szczegółowe zasady dotyczące organizacji rekolekcji powinny być przedmiotem odrębnych ustaleń między ich organizatorem a szkołą.

1. WSPÓLPRACA PARAFII I SZKOŁY W PRZEPROWADZANIU REKOLEKCJI

Zgodnie z przepisami przywołanego wcześniej rozporządzenia zwolnienie z zajęć lekcyjnych dotyczy uczniów uczęszczających na religię. Chodzi więc o uczniów (uczennice), którzy osobiście lub poprzez swoich rodziców lub prawnych opiekunów złożyli oświadczenie o chęci uczestnictwa w katechizacji szkolnej. Zgodnie z przepisem art. 12 ustawy o systemie oświaty, publiczne przedszkola, szkoły podstawowe i gimnazja organizują naukę religii na życzenie rodziców, publiczne szkoły ponadgimnazjalne na życzenie bądź rodziców, bądź samych uczniów. Po osiągnięciu pełnoletniości o pobieraniu nauki religii decydują sami uczniowie.

Zgodnie z przywołanym przepisem, uprawnienie do złożenia oświadczenia o chęci objęcia katechizacją szkolną uzależnione jest od typu placówki edukacyjnej oraz wieku ucznia. Przepisy przywołanej

³ Dz. U. Nr 36, poz. 155 z późn. zm.

ustawy korespondują z przepisami dotyczącymi władzy rodzicielskiej⁴. W przypadku uczniów niepełnoletnich taką decyzję – co do zasady – podejmują rodzice. Powinni oni jednak brać przy tym pod uwagę zdanie dziecka w tej sprawie, uwzględniając również stopień jego dojrzałości. Takie rozwiązanie koresponduje z art. 48 ust. 1 ustawy zasadniczej, zgodnie z którym rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem, ale wychowanie to powinno właśnie uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność sumienia i wyznania oraz jego przekonania. W kontekście omawianej problematyki ma to bardzo ważne znaczenie. Przy odpowiednim stopniu dojrzałości dziecka, w niektórych sytuacjach, decyzja nie jest pozostawiona jedynie rodzicom, a przepisy prawa określają zakres samodzielności dziecka. Dotyczy to między innymi kwestii decydowania o uczestniczeniu w lekcjach religii, a tym samym w rekolekcjach. Polski ustrojodawca wprowadził zasadę, że stosownie do stopnia dojrzałości dziecka należy mu pozostawić możliwość wyboru zasad postępowania i leżących u ich podstaw wartości, pomimo ewentualnej ich sprzeczności z poglądem rodziców⁵. Jednakże w przypadku konfliktu ostateczna decyzja (pomijając w tym miejscu możliwość ingerencji sądu) należy do rodziców⁶.

Zgodnie z przepisem art. 10 § 1 kodeksu cywilnego⁷ pełnoletnim jest ten, kto ukończył osiemnasty rok życia. Pełnoletność uzyskuje się również poprzez zawarcie małżeństwa i nie traci się jej w razie jego unieważnienia lub uzyskania rozwodu. W praktyce taka sytuacja dotyczy zawierających małżeństwo małoletnich kobiet. Wynika to z brzmienia art. 10 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁸, który przewiduje możliwość zawarcia małżeństwa przez kobietę, która ukończy-

⁴ A. Mezglewski, *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne*, Lublin 2009, s. 125.

⁵ B. Banaszek, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 251.

⁶ A. Mezglewski, *Polski model*, s. 126-127; J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2005, s. 75-76.

⁷ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.

⁸ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz. U. Nr 9 poz. 59 z późn. zm.

ła szesnaście lat, a okoliczności wskazują, że zawarcie małżeństwa będzie zgodne z dobrem założonej rodziny. Wymagana jest jednak w takim przypadku zgoda sądu opiekuńczego. Może się jednak zdarzyć sytuacja, gdy małżeństwo zawrze mężczyzna, który nie ukończył osiemnastu lat, bez zgody sądu opiekuńczego (brak zgody sądu może również dotyczyć małoletniej kobiety). W takiej sytuacji wzruszenie zwartego małżeństwa może nastąpić jedynie w drodze unieważnienia. Przyjając należy, że takie osoby również uzyskują pełnoletniość z dniem zawarcia małżeństwa⁹. W przypadku ucznia pełnoletniego sam podejmuje on decyzję w sprawie uczestniczenia w lekcjach religii, a co za tym idzie w rekolekcjach. Oświadczenie co do nauki religii składają tylko ci uczniowie, rodzice lub prawni opiekunowie, którzy wyrażają chęć uczestniczenia w takich zajęciach. Nie powinno się natomiast żądać oświadczeń o nieuczestniczeniu w lekcjach religii¹⁰.

Przepisy prawa nie wymagają szczególnej formy oświadczenia w sprawie uczestniczenia w szkolnej katechizacji. Wręcz przeciwnie, dla skuteczności takiego oświadczenia, zgodnie z § 1 ust. 2 cytowanego wcześniej rozporządzenia dotyczącego organizowania nauki religii w szkołach publicznych, wystarczy oświadczenie złożone w najprostszej formie i nie jest konieczne jego ponawianie w kolejnym roku szkolnym. Można je natomiast w każdej chwili zmienić.

Z przytoczonych regulacji wynika, że prawo do uzyskania wolnych dni w celu odbycia rekolekcji będzie przysługiwało tym uczniom, którzy sami złożyli oświadczenie o chęci uczestniczenia w lekcjach religii w szkole, lub też w odniesieniu do których takie oświadczenie złożyły inne uprawnione do tego podmioty. Drugą przesłanką prawa do uzyskania wolnych dni w celu odbycia rekolekcji jest obowiązek odbycia rekolekcji wielkopostnych, wynikający z norm religijnych, właściwych dla wyznania danego ucznia.

Prawo do wolnych dni dotyczy jedynie rekolekcji wielkopostnych, a więc wspomniane dni wolne nie mogą być przeznaczone na odbycie innego rodzaju rekolekcji (np. rekolekcji adwentowych). Również

⁹ S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa 2007, s. 73.

¹⁰ A. Mezglewski, *Polski model*, s. 127-128.

liczba dni wolnych od nauki i przeznaczonych na odbycie rekolekcji została precyzyjnie określona w cytowanym rozporządzeniu, dotyczącym organizacji nauki religii w szkołach publicznych.

2. OPIEKA NAD UCZNIAMI W CZASIE REKOLEKCJI

Zgodnie z przepisem art. 39 ust. 1 pkt 5a ustawy o systemie oświaty, do obowiązków dyrektora szkoły należy, między innymi, wykonywanie zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom i nauczycielom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę lub placówkę. Zgodnie z uzasadnieniem do nowelizacji ustawy o systemie oświaty z 2008 r., celem wprowadzenia tego przepisu było zwiększenie bezpieczeństwa uczniów i nauczycieli poprzez rozszerzenie odpowiedzialności dyrektora szkoły i placówki w tym zakresie¹¹. Użyte przez ustawodawcę sformułowanie ma bardzo ogólny charakter i nie pozwala na dokładne określenie, przed jakiego rodzaju zagrożeniami mają chronić działania dyrektora¹². Uzasadnione wydaje się natomiast, że zapewnienie bezpieczeństwa, zwłaszcza uczniom, dotyczy również opieki nad nimi podczas rekolekcji wielkopostnych. Wprawdzie organizatorem rekolekcji nie jest szkoła, jednakże rekolekcje mieszczą się w ramach katechizacji szkolnej, a katecheci, na których spoczywa obowiązek zapewnienia opieki nad uczniami podczas ich trwania, są pracownikami szkoły¹³. Obowiązek zapewnienia przez dyrektora szkoły bezpiecznych i higienicznych warunków uczestnictwa w zajęciach organizowanych

¹¹ A. Król, P. Kuzior, M. Łyszczarz, *Komentarz do ustawy o systemie oświaty*, Warszawa – Bielsko-Biała 2009, s. 321.

¹² Tamże.

¹³ Zgodnie z § 5 ust. 1 cytowanego wcześniej rozporządzenia w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych, szkoła może zatrudnić nauczyciela religii – katechetę szkolnego wyłącznie na podstawie imiennego, pisemnego skierowania do danej szkoły (tzw. misji kanonicznej). Wydawane jest ono w przypadku Kościoła katolickiego przez właściwego biskupa, a w przypadku innych związków wyznaniowych – właściwych biskupów lub zwierzchników. Natomiast zgodnie z § 5 ust. 3 przywołanego rozporządzenia, nauczyciel religii, prowadzący katechizację w grupie międzyszkolnej lub pozaszkolnym punkcie katechetycznym lub uczący na terenie kilku szkół, jest zatrudniony przez dyrektora szkoły wyznaczonej przez miejscowego kuratora oświaty, w porozumieniu

przez szkołę lub placówkę poza obiektami należącymi do tych jednostek wynika również z § 2 rozporządzenia z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach¹⁴, które zostało wydane na podstawie ustawy o systemie oświaty.

Zgodnie z rozporządzeniem dotyczącym organizacji nauczania religii w szkołach, pieczę nad uczniami w okresie rekolekcji sprawują katecheci. Jednakże w praktyce trudno wyobrazić sobie sytuację, aby stosunkowo niewielka grupa zatrudnionych w szkole katechetów była w stanie zapewnić właściwą opieką całej młodzieży pragnącej wziąć udział w rekolekcjach. Dlatego gdy liczba uczniów jest zbyt duża, aby katecheci byli w stanie zapewnić ich bezpieczeństwo w czasie rekolekcji, jak też w drodze do kościoła, dyrektor szkoły lub placówki powinien zobowiązać do opieki nad uczniami innych nauczycieli. Jednakże w tym kontekście należy mieć na uwadze regulację zawartą w przepisie 53 ust. 6 Konstytucji RP. Zgodnie z tym przepisem nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia w praktykach religijnych. Praktyki religijne to zarówno prywatne formy uprawiania kultu, jak też formy publicznego uczestnictwa w modlitwach, obrzędach itp. Ustawa zasadnicza zakazuje więc zarówno zmuszania do uczestnictwa w nich, jak też zmuszania do nieuczestniczenia. Dotyczy to wszelkich form działania, obejmuje więc zarówno bezpośredni zakaz lub nakaz, jak też wszelkie formy pośrednie. Wskazany przepis Konstytucji RP ma charakter szeroki i nakłada na władze publiczne obowiązek przeciwdziałania wszelkim podejmowanym przez podmioty niepubliczne czy osoby fizyczne formom zmuszania do uczestnictwa lub nieuczestniczenia w praktykach religijnych¹⁵. Również przepis art. 6 ust. 2 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania zakazuje zmuszania obywateli do niebrania udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych, jak też do udziału w nich. Udział w rekolekcyjnej mszy świętej z pewnością jest udziałem w obrzędach religijnych, a więc dyrektor

z organem prowadzącym szkoły. Na temat misji kanonicznej szerzej zob. A. Mezglewski, *Skierowanie do nauczania religii*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2000, t. 1, s. 37-47.

¹⁴ Dz. U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69.

¹⁵ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, s. 276.

szkoły nie powinien zmuszać nauczycieli do sprawowania opieki nad uczniami podczas ich trwania. Rozsądnym rozwiązaniem wydaje się wybór opiekunów spośród nauczycieli danego wyznania, dobrowolnie pragnących wziąć udział we mszy rekolekcyjnej. W przeciwnym razie dyrektor szkoły mógłby narazić się na zarzut złamania wskazanych przepisów. Natomiast nie ma przeszkód w zaangażowaniu nauczycieli do opieki nad uczniami podczas przemieszczania się ich ze szkoły do kościoła.

Dla uczniów, którzy nie korzystają z rekolekcji, w okresie ich trwania szkoła powinna zorganizować inne zajęcia.

3. DNI WOLNE OD NAUKI SZKOLNEJ NA CZAS REKOLEKCJI

Przepis § 10 ust. 1 wielokrotnie cytowanego rozporządzenia dotyczącego organizacji nauczania religii w szkole wyraźnie wskazuje wymiar dni wolnych, udzielanych uczniom w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych („uczniowie uczęszczający na naukę religii uzyskują trzy kolejne dni zwolnienia z zajęć szkolnych”). Wynika z tego, że czas ten nie może zostać skrócony ani wydłużony. Nie jest więc możliwe udzielenie większej liczby dni wolnych w przypadku organizacji dłuższych rekolekcji. Dyrektor szkoły nie ma również podstaw do skracania tego okresu. Jednakże można zauważyć, że coraz częściej dyrektorzy szkół, zamiast dni wolnych, w okresie rekolekcji wprowadzają rozwiązanie polegające na skracaniu zajęć.

Czas trwania zajęć lekcyjnych określają przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół¹⁶. Zgodnie z przepisami przywołanego rozporządzenia godzina lekcyjna trwa 45 minut, jednakże w uzasadnionych przypadkach istnieje możliwość prowadzenia zajęć edukacyjnych w innym wymiarze, nie dłuższym jednak niż 60 minut przy zachowaniu tygodniowego czasu zajęć ustalonego w rozkładzie. Daje to możliwość dyrektorowi szkoły na skrócenie czasu pracy szkoły w uzasadnionych sytuacjach. Wydaje

¹⁶ Dz. U. Nr 61, poz. 624 z późn. zm.

się, że taką sytuacją mogą być prowadzone rekolekcje wielkopostne. Jednakże wobec kategorycznego brzmienia przepisu § 10 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie organizacji nauki religii w szkołach publicznych nie ma podstaw prawnych do stosowania w zamian za dni wolne lekcji skróconych. Godna rozważenia wydaje się propozycja zmiany omawianego przepisu w kierunku zapewnienia dyrektorowi szkoły większego luzu w podejmowaniu decyzji o dniach wolnych lub skróceniu zajęć. Dyrektor szkoły jest najlepiej zorientowany co do tego, ilu uczniów uczęszcza na religię, a co za tym idzie – ma prawo do zwolnienia z zajęć w okresie rekolekcji. Ważne są również dotychczasowe doświadczenia szkoły i diagnoza, czy uczniowie rzeczywiście przeznaczają czas wolny od zajęć lekcyjnych na uczestnictwo w rekolekcjach. W sytuacjach, gdy większość uczniów szkoły stanowi młodzież dojeżdżająca, korzysta ona często z rekolekcji w swoich parafiach. W takiej sytuacji nie jest uzasadnione skracanie roku szkolnego o wspomniane trzy dni. Celem dni wolnych w okresie rekolekcji jest umożliwienie młodzieży skorzystania z nauk rekolekcyjnych, jak też duchowe przygotowanie się do Świąt Wielkanocnych. Wydaje się, że przy odpowiedniej organizacji zajęć lekcyjnych cel ten również może zostać osiągnięty poprzez podporządkowanie organizacji zajęć lekcyjnych naukom rekolekcyjnym. Danie wspomnianej możliwości dyrektorom szkół wpłynęłoby na lepszą organizację pracy szkoły i pozwoliłoby na uwzględnienie specyfiki środowiska, przy jednoczesnym osiągnięciu celu, jaki przyświeca uczestniczeniu młodzieży w rekolekcjach. Oczywiście przy podejmowaniu wspomnianej decyzji dyrektor szkoły powinien uwzględniać program rekolekcji.

4. OBOWIĄZKI NAUCZYCIELI W OKRESIE REKOLEKCJI

Pomimo że rekolekcje wielkopostne są czasem wolnym dla określonej grupy uczniów, to nie jest to czas urlopu dla nauczycieli. Zgodnie z art. 64 ust. 1 Karty Nauczyciela¹⁷, nauczycielowi zatrudnione-

¹⁷ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, t.j. Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674 z późn. zm.

mu w szkole, w której w organizacji pracy przewidziano ferie letnie i zimowe, przysługuje urlop wypoczynkowy w wymiarze odpowiadającym okresowi ferii w ich czasie. Natomiast w szkołach, w których ferie nie są przewidziane, nauczyciele uzyskują urlop w wymiarze 35 dni roboczych w czasie ustalonym w planie urlopów.

Dniami wolnymi od pracy dla nauczycieli są również dni wskazane w art. 1 ustawy z dnia 18 stycznia 1951 r. o dniach wolnych od pracy¹⁸. Zalicza się do nich: 1 stycznia (Nowy Rok), 6 stycznia (Święto Trzech Króli), pierwszy i drugi dzień Wielkiej Nocy, 1 maja, 3 maja, pierwszy dzień Zielonych Świątek, dzień Bożego Ciała, 15 sierpnia Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, 1 listopada (Wszystkich Świętych), 11 listopada (Święto Niepodległości), 25 grudnia (pierwszy dzień Bożego Narodzenia), 26 grudnia (drugi dzień Bożego Narodzenia) oraz niedziele. Nauczycieli obowiązuje pięciodniowy tydzień pracy.

Ponadto, zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 kwietnia 2002 r. w sprawie organizacji roku szkolnego¹⁹, zimowa przerwa świąteczna trwa od 23 do 31 grudnia lub od 22 do 31 grudnia, jeżeli dzień 22 grudnia wypada w poniedziałek. Wiosenna przerwa świąteczna rozpoczyna się w czwartek poprzedzający święta Wielkiej Nocy i kończy się w najbliższy wtorek po świętach.

Przepisy prawa oświatowego wprowadzają pojęcie dni wolnych od zajęć dydaktyczno-wychowawczych. Nie są to dni wolne od pracy dla nauczycieli, a jedynie wolne od wykonywania przez nich zajęć o wskazanym charakterze. Takim dniem jest na przykład Dzień Edukacji Narodowej. Zgodnie z przepisem § 5 ust. 1 cytowanego wyżej rozporządzenia dotyczącego organizacji roku szkolnego dyrektor szkoły lub placówki, po zasięgnięciu opinii rady szkoły lub placówki, rady pedagogicznej, rady rodziców i samorządu uczniowskiego, mając na względzie warunki lokalowe, ma prawo w danym roku szkolnym ustalić dodatkowe dni wolne od zajęć dydaktyczno-wychowawczych w wymiarze: do 6 dni dla szkół podstawowych, zasadniczych szkół zawodowych, szkół policealnych oraz placówek kształcenia praktycznego i ustawicznego, do 8 dnia dla gimnazjów i do 10 dni dla liceów ogólnokształcących,

¹⁸ Dz. U. Nr 4, poz. 28 z późn. zm.

¹⁹ Dz. U. Nr 46, poz. 432 z późn. zm.

liceów profilowanych, liceów uzupełniających, techników i techników uzupełniających.

W przypadku rekolekcji wielkopostnych, rozporządzenie dotyczące organizacji nauczania religii w szkołach publicznych wyraźnie wskazuje na to, że dni wolne będą przysługiwały uczniom. Nie jest to więc czas wolny dla nauczycieli. Nie jest to w szczególności okres ferii. Nie są to również dni wolne od zajęć dydaktyczno-wychowawczych. Wynika z tego, że w tym okresie nauczyciele powinni pozostawać do dyspozycji dyrekcji szkoły i mogą być zaangażowani do wszelkich zajęć, wynikających z obowiązków określonych w art. 42 ust. 2 Karty Nauczyciela. Mogą to być zajęcia dydaktyczne lub opiekuńcze z uczniami niebiorącymi udziału w rekolekcjach, czy udział nauczycieli w szkoleniach, konkursach czy zebraniach. Najczęściej jednak w okresie rekolekcji występuje pewna modyfikacja czasu pracy nauczyciela wynikająca z faktu korzystania przez uczniów z rekolekcji. Dlatego ich zakres czynności w tym okresie, jak również określenie czasu pracy pozostaje w gestii dyrektora szkoły, oczywiście z zachowaniem przepisów Karty Nauczyciela.

5. POWIADOMIENIE O TERMINIE REKOLEKCJI DYREKTORA SZKOŁY

Termin rekolekcji wielkopostnych ustalany jest przez właściwych duszpasterzy. Zgodnie z § 10 ust. 2 rozporządzenia w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych, o ich terminie dyrektor szkoły powinien być powiadomiony nie później niż miesiąc przed ich rozpoczęciem. Powiadomienie to jest niezbędne, gdyż musi on odpowiednio zaplanować pracę szkoły w tym okresie. Jednakże należy zastanowić się, czy miesięczny termin nie jest zbyt krótki. Z punktu widzenia organizacji pracy szkoły, jak też samych nauczycieli, najlepszym terminem na powiadomienie o terminie rekolekcji byłby początek roku szkolnego. Wtedy to ustalone są również terminy egzaminów zewnętrznych oraz dodatkowych dni wolnych od zajęć lekcyjnych. Również na początku roku szkolnego nauczyciele przygotowują plany dydaktyczne. Nauczyciel odpowiada za realizację podstawy programowej swojego przedmiotu, dlatego

planując pracę z uczniami, powinien wiedzieć, ile godzin zajęć lekcyjnych nie odbędzie się w okresie rekolekcji. Reforma podstawy programowej wprowadzona rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół²⁰ kładzie duży nacisk na szczegółową jej realizację, co wymaga od nauczyciela prawidłowego planowania pracy.

Należy również zwrócić uwagę na to, że termin rekolekcji wielkopostnych przypada zazwyczaj w końcowym okresie nauki dla klas maturalnych, co w kontekście przygotowania ich do egzaminu dojrzałości ma szczególne znaczenie. Dlatego wcześniejsza informacja o terminie rekolekcji pomogłaby nauczycielom, jak też samym uczniom w lepszym przygotowaniu zarówno do wspomnianego egzaminu, jak też do odbycia rekolekcji.

Organizujący rekolekcje mogą oczywiście powiadomić dyrektora szkoły wcześniej niż na miesiąc wcześniej o terminie rekolekcji. Z wskazanych wyżej powodów uzasadniona wydaje się jednakże propozycja zmiany przepisu w kierunku wcześniejszego, obligatoryjnego terminu powiadomienia dyrektora szkoły o tym terminie. Jeszcze raz należy powtórzyć, że z punktu widzenia pracy szkoły i planowania procesu dydaktycznego najlepszy byłby początek roku szkolnego.

6. SZKOŁY, W KTÓRYCH PRZYŚLUGUJĄ WOLNE DNI W CELU ODBYCIA REKOLEKCJI

Polski system oświaty dzieli szkoły na dwie podstawowe kategorie: szkoły publiczne i niepubliczne. Szkoły publiczne zakładane są głównie przez podstawowe jednostki samorządu terytorialnego, jakimi są gminy²¹. Możliwe jest również uzyskanie uprawnień szkoły publicz-

²⁰ Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17.

²¹ M. Pyter, *Procedura zakładania szkoły niepublicznej przez podmioty do tego uprawnione*, w: *Szkoła, edukacja i wychowanie*, red. A. Balicki, T. Guz, W. Lis, Lublin 2010, s. 127.

nej przez placówkę niepubliczną. Zgodnie z przepisem art. 7 ustawy o systemie oświaty szkołą publiczną jest szkoła, która:

– zapewnia bezpłatne nauczanie w zakresie ramowych planów nauczania oraz przeprowadza rekrutację uczniów na zasadzie powszechności,

– zatrudnia nauczycieli posiadających wymagane kwalifikacje określone przepisami prawa²² oraz realizuje programy nauczania zgodnie z podstawą programową i ramowymi planami nauczania oraz realizuje ustalone przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania zasady oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów.

Szkoła publiczna umożliwia także uzyskanie świadectw lub dyplomów państwowych.

Przepis art. 82 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty²³ daje możliwość zakładania szkoły niepublicznej osobom fizycznym i prawnym. W takim wypadku wymagane jest uzyskanie wpisu do ewidencji prowadzonej przez jednostkę samorządu terytorialnego obowiązującą do prowadzenia odpowiedniego typu publicznych szkół i placówek. Szkoła niepubliczna może uzyskać uprawnienia szkoły publicznej, jeżeli spełni wymagania określone w art. 7 ust. 3 ustawy o systemie oświaty. Ustawodawca zaliczył do nich:

– realizację programu nauczania zgodnego z podstawą programową kształcenia ogólnego,

– realizację zajęć edukacyjnych w cyklu nie krótszym oraz w wymiarze nie niższym niż łączny wymiar obowiązkowych zajęć edukacyjnych określony w ramowym planie nauczania szkoły publicznej danego typu,

– stosowanie zasad klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów, tak jak w szkole publicznej, z wyjątkiem egzaminów wstępnych,

²² Zgodnie z art. 9 Karty Nauczyciela oraz rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 50, poz. 400).

²³ T.j. Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.

- prowadzenie dokumentacji przebiegu nauczania, ustalonej dla szkół publicznych,
- w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe prowadzi je na podstawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego²⁴, a w przypadku liceum profilowanego kształci w profilach kształcenia ogólnozawodowego²⁵,
- zatrudnia nauczycieli obowiązkowych zajęć edukacyjnych posiadających odpowiednie kwalifikacje.

Standard nauczania religii określony w art. 12 ustawy o systemie oświaty odnosi się wyłącznie do szkół publicznych. Nie ustala się go dla szkół niepublicznych, niezależnie od tego, czy posiadają uprawnienie szkoły publicznej czy nie. Jest to zrozumiałe, gdyż mogą one być szkołami wyznaniowymi z obowiązkową formą katechizacji oraz laickimi, nie prowadząc w ogóle nauczania religii²⁶. Przywoływane już rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej, określające zasady organizowania nauki religii, zostało wydane na podstawie art. 12 ust. 2 ustawy o systemie oświaty i również odnosi się do szkół publicznych. Wynika z tego, że wskazany w nim obowiązek udzielenia trzech dni wolnych w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych dotyczy tylko szkół publicznych. W pozostałych szkołach dyrekcja takiego obowiązku nie ma.

7. WPŁYW UCZESTNICTWA UCZNIÓW W REKOLEKCJACH NA OCENĘ Z RELIGII

Warunki oceniania i klasyfikowania uczniów reguluje, wydane na podstawie art. 22 ust. 2 pkt 4 ustawy o systemie oświaty, rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych²⁷. Zgodnie z przepisem § 1 ust. 5 tego rozpo-

²⁴ Zgodnie z art. 24 ust. 1 ustawy o systemie oświaty.

²⁵ Zgodnie z art. 24 ust. 6 ustawy o systemie oświaty.

²⁶ M. Pilich, *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 150.

²⁷ Dz. U. Nr 83, poz. 562 z późn. zm.

rządzenia, zasady oceniania z religii i etyki określone są w odrębnych przepisach. W przypadku Kościoła rzymskokatolickiego określone one zostały w dokumencie Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski z dnia 25 kwietnia 2008 r., pt. *Zasady oceniania osiągnięć edukacyjnych z religii rzymsko – katolickiej w szkołach*. Zgodnie z przywołanym dokumentem, ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia z religii polega na rozpoznawaniu przez nauczyciela religii poziomu postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce, jak też opracowanych na jej podstawie programów nauczania. Ocenianie osiągnięć edukacyjnych uczniów z religii odbywa się w ramach oceniania wewnątrzszkolnego i ma na celu:

- systematyczne informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych oraz postępach w tym zakresie,
- udzielanie uczniowi pomocy w samodzielnym planowaniu jego rozwoju oraz motywowaniu ucznia do dalszych postępów w nauce,
- dostarczaniu rodzicom lub prawnym opiekunom i nauczycielom informacji o postępach, trudnościach w nauce oraz o specjalnych uzdolnieniach ucznia,
- umożliwienie nauczycielom religii doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej.

W przypadku religii ocenianie wewnątrzszkolne obejmuje:

- formułowanie przez nauczycieli religii wymagań edukacyjnych niezbędnych do uzyskania ocen cząstkowych w trakcie roku szkolnego, jak też ocen śródrocznych i rocznych,
- ocenianie bieżące i ustalanie ocen śródrocznych, zgodnie ze skalą i w formach przyjętych w danej szkole,
- ustalanie ocen rocznych i przeprowadzanie egzaminów klasyfikacyjnych,
- ustalenie warunków i trybu uzyskania oceny rocznej wyższej niż przewidywana,
- ustalenie warunków i sposobu przekazywania rodzicom lub prawnym opiekunom informacji o postępach i trudnościach w nauce, zgodnie ze szczegółowymi warunkami i sposobem oceniania wewnątrzszkolnego, określonymi w statucie szkoły.

Ocena z religii nie ma wpływu na promocję do klasy programowo wyższej ani na ukończenie szkoły.

Omawiany dokument zakazuje oceniania praktyk religijnych uczniów. Mając na uwadze powyższe uwagi, przy ocenie postępów w nauce z religii należy uwzględnić jedynie wiedzę ucznia a nie praktyki religijne. Tym samym jego udział w rekolekcjach nie powinien być przy tej ocenie brany pod uwagę.

8. WSPÓLPRACA SZKOŁY I PARAFII W PRZEPROWADZENIU REKOLEKCJI

Zgodnie z przepisem § 10 ust. 1 przywoływanego już rozporządzenia w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych, szczegółowe zasady dotyczące organizacji rekolekcji są przedmiotem odrębnych ustaleń między organizującymi rekolekcje a szkołą. Przepis ten stwarza możliwość porozumienia pomiędzy szkołą a parafią co do przeprowadzenia rekolekcji. Wydaje się to dobrym rozwiązaniem. Pozwala w szczególności przystosować formę rekolekcji do specyfiki określonego środowiska szkolnego oraz do potrzeb duchowych młodzieży uczącej się w danej szkole. Ustalenia te powinny uwzględniać wspomniane czynniki, jak również możliwości organizatorów rekolekcji. Ważnym aspektem takich ustaleń powinno być zorganizowanie opieki nad młodzieżą, jak też wskazanie osób odpowiedzialnych za nią na poszczególnych etapach trwania rekolekcji.

9. REKOLEKCJE W SZKOŁACH, DO KTÓRYCH UCZĘSZCZAJĄ UCZNIOWIE WIĘCEJ NIŻ JEDNEGO WYZNANIA

Pewne trudności organizacyjne może wywołać sytuacja, gdy na terenie szkoły prowadzona jest nauka religii więcej niż jednego wyznania. W takiej sytuacji uczniowie uczęszczający na religię każdego z wyznań będą mogli skorzystać z przysługujących dni wolnych na odbycie rekolekcji. Zgodnie z przepisem § 10 ust. 3 rozporządzenia dotyczącego organizacji nauki religii w szkołach publicznych, w takiej sytuacji wszystkie zainteresowane związki wyznaniowe powinny dążyć

do ustalenia wspólnego terminu rekolekcji wielkopostnych. Użyty zwrot „powinny dążyć” nie nakłada bezwzględnego obowiązku ustalenia jednego terminu rekolekcji. Wydaje się więc, że w obecnym stanie prawnym możliwe jest przeprowadzenie rekolekcji w różnych terminach. Jednakże ze względu na funkcjonowanie szkoły, jak też dobro uczniów nie powinno się zbyt łatwo odstępować od ustalenia takiego wspólnego terminu.

KONKLUZJE

Idea wprowadzenia trzech dni wolnych dla uczniów polskich szkół w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych wydaje się uzasadniona. Jednakże dotychczasowe doświadczenia wskazują, że nie zawsze osiągnięty jest zamierzony cel, jakim było włączenie rekolekcji w proces katechizowania uczniów. W wielu przypadkach frekwencja podczas mszy św. rekolekcyjnych nie jest zadowalająca. Dotychczasowe doświadczenia powinny inspirować do pewnych zmian przepisów, aby okres przeznaczony na rekolekcje wielkopostne mógł być wykorzystany bardziej efektywnie. Uzasadnione wydaje się w szczególności pozostawienie większej swobody dyrekcji szkół w organizacji życia szkoły w okresie rekolekcji. Nie zawsze konieczne jest bezwzględne zawieszanie zajęć lekcyjnych na okres trzech dni, a możliwe jest na przykład skrócenie lekcji w tym okresie. Natomiast nałożenie jedynie na katechetów obowiązku sprawowania opieki nad uczniami w okresie rekolekcji powoduje, że zwykle nie są oni w stanie wypełnić ciężącego na nich obowiązku.

LEGAL ASPECTS OF ORGANISING LENT RETREAT IN THE CONTEXT OF SCHOOL FUNCTIONING

Summary

In the case of schools and educational institutions students' attendance in Lent retreat is one of key elements of religious instruction. In accordance with

the government order issued by the Minister of National Education on 14 April 1992 regarding provisions for religious education in state schools (Journal of Laws, No. 36, item 155 with later amendments) students attending schools and other educational institutions are granted three days off school so that they can take part in Lent retreat. During this time religious instruction teachers are responsible for students. Lent retreat is not time off work for teachers. During Lent retreat various tasks can be assigned to teachers by the school's principal. It is worth noting that the practice of running shortened classes during Lent retreat is becoming more and more common. However, it must be pointed out that such a solution has no legal basis.

Translated by Adam Balicki